

NÅGOT OM HEMBYGDSRÖRELSE OCH BYGDEFORSKNING I SVERIGE.

Foredrag ved Dansk historisk Fællesforenings Møde i Ronne 29. Maj 1930.

I.

Hembygds-kunskap, hembygdsforskning, hembygdsförening, hembygds-känsla, hembygdsvård — allt detta är för vårt språk så godt som nya ord. Jag tvivlar på att de användts vare sig i tal eller skrift före 1900-talet; i varje fall har det blott varit rent sporadiskt. Nu är det emellertid ord som är på allas läppar. Detta innebär naturligtvis ej att deras innebörd är något nytt. Känslan för hembygden har alltid funnits mer eller mindre medvetet, och kunskap, forskning och vård om hembygden lika-ledes. Det nya består däri, att det för breda lager av folket först nu blivit klart, att bästa sättet att lägga grunden till god kunskap är att taga till utgångspunkt det närmast liggande, som man lätt kan lära sig känna i grund, samt att vi i första hand står i ansvar för det som ligger oss närmast, vår egen hembygd.

Tidigare har initiativ till bygdernas utforskande och beskrivning utgått dels från regeringshåll, dels från enskilda personer. Jag kan här omnämna blott de märkeligaste av sådana initiativ, av vilka först måste nämnas *Gustaf II Adolfs berömda memorial* av den 20 maj 1630. I 15 olika paragrafer framhålles däri vad som bör samlas och undersökas: runstenar och andra runinskrifter samt sägner om dem, runstavar och kalendarier samt hur deras ägare använder dem och vilka som är särskilt skickliga i deras bruk, gamla lagböcker och skrästadgar mm dyl., allehanda krönikor och sägner om personer och orter m. m., allehanda gamla brev o. d., gamla penningar, uppgifter om de olika bygdernas näringsförhållanden och geografiska beskaffenhet, värdet av mark och lägenheter av olika slag i olika trakter efter de på olika orter använda måtten och räknesätten, all slags rågångar och gränsmärken såväl rikets som landskaps och häraders, malmstreck och gamla gruvor, gamla hushållsböcker, läkeråd och läkemedel, väderleksmärken, klädedräkter och husgeråd, ordförteckningar, ortnamn, folklynnnet i olika trakter. Memorialet skulle

tjäna riksens antiquarier och hävdesökare till ledning vid deras arbete, men att man även tänkte på hjälp från de olika bygderna, framgår av t. ex. ärkebiskop *Kenicius'* cirkulär av den 16 dec. 1628 till prästerskapet att biträda Sveriges förste riksantikvarie, Johannes Bureus, i hans utforskande av bygderna. Gustaf Adolfs framsynta memorial ledde emellertid ej till några nämnvärda resultat, — det var alltför långt före sin egen tid. Och man bör kanske ej betrakta det såsom ett initiativ till egentlig hembygdsforskning. Det var snarare fråga om en i rikets intresse begärd undersökning av de särskilda bygderna än en bygdefolkets intresse för sin hemtrakt.

Detsamma kan sägas om de betydligt resultatrikare ansatser till bygdeundersökning som man under frihetstiden satte i gång. Med denna tids nyttighetssträvanden var det naturligt, att man ville söka reda på de olika bygdernas möjligheter i ekonomiskt hänseende. Man sände därför ut naturvetenskapsmannen *Carl von Linné* att utforska olika landsdelars resurser. Genom hans vakenhet och intresse även för det traditionella och det rent mänskliga i folkets liv har hans reseskildringar emellertid blivit något vida mer än blott en granskning av ekonomiska möjligheter, och han har klart uttalat önskvärdheten av att folkets tro och sed vetenskapligt undersöktes. Han har också säkerligen väsentligt bidragit till att intresset för landskapsbeskrivningar blev väckt.

Hembygds känslan kommer däremot tydligt till sin rätt hos privatpersoner. Vad är väl *Olaus Magnus'* skildring av de nordiska folkens liv annat än en av en glödande kärlek till hembygden framtvingad skrift, den nordiska hembygd som han för alltid såsom landsflyktig katolsk biskop hade måst överge: *Erik Dalbergs* ståtliga planschverk, »*Suecia antiqua et hodierna*«, har väl tillkommit på grund av Dalbergs önskan att visa, vad vi hade att bjuda på som jämförelse med vad han sett på sina vidsträckta resor i utlandet. Och *Olaus Rudbecks* storvulna »*Atlant*«, som höjer sig till en vidsynt skandinavism, har också framgått ur en önskan att framhålla den nordiska hembygden såsom icke blott jämngod med utan rent av förnämre än Europas övriga

länder. Samtliga dessa arbeten kan betecknas som hembygdsböcker fastän utan den trängre begränsning som egentligen ligger i ordet hembygd.

Bland personer som på eget initiativ inriktat sin forskarverksamhet på en trängre hembygd bör nämnas *Olof Broman*, vars märkeliga »Glysisvallur«, tydligt inspirerad av Rudbecks *Atland*, är en skildring av Helsingland i början av 1700-talet, sådant författaren under en mångsidig och intensiv verksamhet därstädes hade tillfälle att lära känna det. Likaså är *G. O. Hyllén-Cavalli* »Värend och Virdarne« en verklig hembygdsbok, till vilken dess författare gjort flitiga och kärleksfulla samlingar alltifrån sina studentår, och som han började sätta på papperet under svår sjukdom och hemlängtan i Brasilien, dit han sändts såsom Sveriges chargé d'affaires vid det kejsrerliga hovet. Åtskilliga andra namn skulle kunna nämnas på personer som gjort ett viktigt insamlingsarbete i äldre tid, men då de specialiserat sig på vissa bestämda ämnesgrupper, ser det ut som om det mindre vore bygdeintresse än sakintresse som inspirerat dem till deras arbete.

En egentlig hembygdsrörelse kan man ej tala om förrän efter 1800-talets mitt. Den tar då sin utgångspunkt i dels fornminnesstudiet, dels dialekt- och folkminnesforskningen. Den 1 okt. 1856 bildades på initiativ av *Nils Gabriel Djurklou* »Föreningen till samlande och ordnande av Nerikes folkspråk och fornminnen«. Med denna förening såsom mönster bildades under 1860-talet en hel rad liknande fornminnesföreningar för olika landskap. Från början hade de för sig uppställt ett ganska mångsidigt program inneslutande studiet av dialekt, folkets liv och traditioner, men i praktiken har de flesta mer och mer uteslutande kommit att ägna sig åt arkeologisk samlarverksamhet. Karakteristiskt för dessa föreningar är också, att de är inriktade på hela provinser, ej på trängre hembygder, och de har i regel en avgjord överklassprägel. De har ingenting med folkrörelse att göra, och vanligen har de övergått till att vara rena museiföreningar.

Den 5 okt. 1872 bildades i Upsala den första föreningen för

dialektforskning, *Västgöta landsmålsförening*, snart följd av en hel rad landsmålsföreningar för olika provinser. Dessa föreningar grundades vid universiteten av studenter, men de hade en påtaglig hembygdssyftning, i det de förenade studenter från ett och samma landskap om att insamla och studera hemprovinsens dialekter och folkminnen. Arbetet skedde delvis under vistelse i hembygden, men delvis också under samkväm i universitetsstaden. Från studentföreningarna spriddes intresset för deras arbete även till bygderna, där man ofta skaffade sig korrespondenter, som stundom utförde ett synnerligen omfattande och värdefullt arbete.

Först på 1900-talet börjar folket i bygderna arbeta för sammanlutning i bygdens intresse och s. k. *hembygdsföreningar*. De bygder som de representerar, är av mycket olika omfång. Ofta är det blott en bestämd ort eller en socken som föreningen representerar, men det kan också vara ett härad eller ett större område. Deras program är helt naturligt ganska lika de äldre fornminnesföreningarnas, men de plägar också innefatta hembygdsvård och lägger vanligen mera an på allmogekulturen. Sålunda försöker de i regel åstadkomma s. k. *bygdegårdar*, i det någon gammal bondgård eller prästgård konserveras för att innehålla de samlingar som föreningen lyckas åstadkomma och för att tjäna medlemmarna såsom samlingslokal. Vid hembygdsgården eller på andra lämpliga platser inom bygden samlas medlemmarna årligen till hembygdsfester. Här är det bygden själv som är det centrala, ej någon vetenskaplig specialitet såsom hos de gamla fornminnesföreningarna, och man söker att få samtliga medlemmar så aktivt intresserade som möjligt. De mindre socken- eller häradsföreningarna samarbetar mer och mer med varandra genom att sluta sig samman till *hembygdsförbund* för hela provinsen. På det sättet blir det lättare att få till stånd årsskrift gemensam för alla de särskilda föreningarna inom provinsförbundet.

Frågar man efter hembygdsrörelsens arbetssätt och resultat, måste svaret bli mycket olika för olika trakter. Det är nämligen klart att både arbetets inriktning och resultat är i hög grad be-

roende på lokala förhållanden och inte minst på den ledning som står till buds. Det gäller härvid icke blott vilka intressen de ledande personerna behärskas av utan också deras insikter på det arbetsområde de valt, deras förbindelser med fackmän och deras förmåga att få föreningsmedlemmarna med sig. Konkurrerande intressen kan på sina håll naturligtvis också bli övermäktiga och väsentligt minska hembygdsföreningarnas lifskraft och utvecklingsmöjligheter, så att de stundom tvingas att föra ett blott tynande liv.

Det som kanske mer än något annat stimulerar hembygdsintresset, är önskan att få till stånd en hembygds gård: en gammal gård som är representativ för trakten konserveras antingen på sin ursprungliga plats eller flyttad till annan lämplig plats i bygden, och i den samlas gamla föremål av olika slag. Ofta är intresset för hembygds gårdens så stort, att föreningen får både mark och gård och nödigt arbete gratis. Det kan emellertid också hända, att svårigheterna kan vara stora nog. Jag känner ett exempel: en hembygdsförening hade fått spaning på en gammal gård lämplig att konservera, och den borde fås för billigt pris, då den i alla fall måste rivas. Men de frikyrkliga i trakten hade fått veta vad som var å bane, samlade ihop pengar och köpte den för ett mycket högre pris än vad hembygdsföreningen kunde ge och lät sedan hugga virket till ved.

Hembygds gårdarnas betydelse ligger i första rummet i deras starkt stimulerande och samlande inflytande på hembygdsintresset. Vidare är det naturligtvis av värde att här och var i landet få gammalgårdar tillvaratagna och konserverade, då det för våra större museer ju ej är möjligt att tillvarata mer än ett mycket ringa antal dels på grund av ekonomiska skäl, dels på grund av bristande utrymme. Man måste emellertid vara uppmärksam på att hembygds gårdarna lätt löper fara att förvanskas särskilt vid flyttning till ny plats; och i de fall då de blir överfyllda med föremål, förryckes lätt själva meningen med gården, att ge en levande bild av äldre tiders bostadsförhållanden. Dessutom kan de föremål som där samlas ej alltid få den vård och uppställning som behövs för att göra samlingen till en instruktiv musei-

samling. En massa föremål som hopas utan uppgifter om härkomst, användning m. m. är av föga värde för kännedomen om bygden. I många hembygdsföreningar har emellertid samlingarna fått god skötsel med omsorgsfull katalogisering. Särskilt torde Dalarnes hembygdsförbund kunna nämnas såsom förebildligt. Man har där icke blott hembygdsgård med tillhörande samlingar i så godt som varje socken, men man försöker dessutom inventera bygdernas föremålsbestånd så godt sig göra låter och samlar sålunda värdefulla arkiv innehållande avbildningar och beskrivningar av äldre föremål i privatägo. Därigenom blir ägarna mera intresserade av och aktsamma om vad de har och skänker hellre till föreningen vad de eljes kanske skulle ha låtit förfaras eller säljas till uppköpare. Jämte inventeringsarkiv har man i Dalarne också stora samlingar av folkminnesuppteckningar och annat dylikt. Varje förening sänder en kopia av varje uppteckning eller fotografi til förbundets arkiv i Falun. Detta är en garanti för att ingenting skall gå förlorat och tillika en lättnad för forskningen, som i förbundsarkivet finner allt det tillgängliga stoffet. Förbundet ger ut en tidskrift, gemensam för alla de särskilda till förbundet anslutna föreningarna.

Dalarnes hembygdsförbund är det äldsta och har arbetat under ovanligt gynnsamma förhållanden, i det allmogekulturen där bevarats i sällsamt ursprungligt skick. Även andra förbund som hunnit komma ordentligt i gång med sitt arbete, har hunnit göra stora samlingar såsom i Nerike, Norrland, Halland, Dalsland, m. fl. Inventeringsarbeten har på många håll underlättats genom att i samband med hembygdsfester utställningar av gamla allmogeföremål av olika slag anordnats. Sådana utställningar väcker alltid ett livligt intresse bland folket i bygderna, och det är därvid lätt att få fotografera och beskriva de utställda föremålen.

Samarbete med vetenskapliga institutioner har på många håll ledt till goda resultat. Ett för lekmanen så svårt studium som dialekt- och ortnamnforskning har i Dalarne kraftigt befordrats av hembygdsförbundet genom intim samverkan med Upsala landsmålsarkiv, som ställt skolade dialektforskare till förfogande. Hembygdsförbundet har i gengäld kunnat dels skaffa penninge-

medel, dels stå till tjänst med goda Ortsmeddelare. Även vid folkminnessamlingen har samarbete rådt mellan hembygdsföreningar och fackmän, dels genom att kurser för upptecknare anordnats på olika platser, dels att goda sagesmän av bygdeföreningarna ställts till förfogande för de från centralsamlingarna utsända upptecknarna. Riksantikvarien och Statens historiska museum har i stor utsträckning hembygdsföreningarnas ledare till sina ombud och får genom dem rapporter om nya fynd, om skadegörelse på fornminnesmärken m. m., och hembygdsföreningarna lägger nu åtskilligt arbete på fornminnesinventering inom bygderna och på att återställa skadade fornminnesmärken i ursprungligt skick, resa kullfallna runstenar o. s. v. — Nordiska Museet har på liknande sätt samarbete med hembygdsföreningarna på allmogekulturens område, och en nyligen av amanuensen Sigfrid Svensson för Nordiska Museets räkning utgiven skildring av hembygd-föreningar och hembygds-museer, »Hembygdens arv«, visar vilket stort och värdefullt arbete som utförts av hembygdsföreningarna i Arthur Haseliis anda.

Statsanslag har lämnats till en del hembygdsförbund av lotterimedel. Därvid har tillämpats regeln, att anslagen lämnas blott till förbunden, som sedan har att tillse i vad mån som de särskilda föreningarna kan bli delaktiga. För det mesta har det gällt rena museiändamål och konservering av fornminnen. Även frågan om konsulenthjälp har dock därvid varit åtminstone påtänkt.

II.

Viktiga delar av bygdeforskningen måste emellertid under alla förhållanden utföras av de vetenskapliga centralinstitutionerna. Det är där materialet måste sovras och bearbetas, och det är från dem som ledningen måste utgå. Jag skall här blott beröra den gren av bygdeforskningen som behandlar allmogen och dess kultur, och därvid ytterligare begränsa mig till Hyltén-Cavallius-Stiftelsen i Lund, dess tillkomst och arbetsätt.

Vid universiteten hade man tidigare uppmärksammat folkminnena endast i sammanhang med dialektstudierna. Utom insamling av ord och grammatiska iakttagelser hade man från

början också lagt an på insamling av sammanhängande texter, som i stor utsträckning kom att bestå av olika slag av folkdiktning samt anteckningar om tro, sed och arbetsliv. Behovet av instruktion i etnologiskt hänseende åt landsmålsupptecknare ledde till inrättande av en docentur i svensk folklivsforskning vid Upsala universitet år 1909. Följande år inrättades en docentur i nordisk och jämförande folkminnesforskning vid Lunds universitet, där ämnet 1912 blev examensämne.

På ansökan av stadsnotarien Nils Andersson och docenterna C. W. v. Sydow och T. Norlind beviljade 1913 års riksdag ett anslag på kronor 4500 till insamling av folkmusik och övriga folkminnen. Anslaget fördelades så att 2000 kr. anslogs till insamling av folkmusik, 1000 kr. till vardera av docenterna v. Sydow och Norlind för folkminnesuppteckning och 500 kr. till materialier. Musiksamlingen skulle tillfalla den kort förut bildade Folkmusikkommissionen och det övriga skulle tillfalla Lunds universitets folkminnesarkiv. Detta anslag förnyades år för år till och med 1919.

Vid Lunds universitets 250-års-jubileum 1918 gjordes en insamling för att åstadkomma en professur i folkminnesforskning till åminnelse av G. O. Hyllén-Cavallius, som föddes 1818. Då de insamlade medlen ej räckte för ändamålet, användes de i stället såsom fond för en »Gunnar Olof Hyllén-Cavallius' Stiftelse för svensk folkminnesforskning«. Fonden gav i årligt anslag omkr. 1500 kr., och på ansökan av professor Axel Kock m. fl. beviljade 1920 års riksdag ett årligt anslag på 9000 kr. på extra stat. Stiftelsen har sålunda en årlig budget på 10500 kr., vilken fördelats så, att föreståndaren fick i lön 4500 kr. och ett lika stort belopp användes till samlingsstipendier, medan återstående 1500 kr. anslogs till arkivets vård och till materialier. Genom att föreståndaren till att börja med hade docentstipendium och efter stipendiets utgång — docent får ej innehåva docentstipendium mer än högst 7 år ett årligen beviljat anslag ur fonden för besparade docentstipendier, har han meddelat offentlig undervisning i folkminnesforskning i ungefär samma omfång som ordinarie professorer. Årligen har ett an-

tal studenter avlagt kandidatexamen i folkminnesforskning, och man har sålunda fått väll utbildade krafter för insamlingsarbetet. Dessutom har särskilda kurser för samlare årligen hållits. Utom universitetsundervisningen har föreståndaren hållit instruktionskurser och enstaka föredrag inom hembygdföreningar och vid folkhögskolor för att intressera folket i bygderna för att hjälpa till vid folkminneinsamlingen.

Den summa som avsågs för insamlingsverksamheten, fördelades i stipendier åt studenter och andra sökande, som anmält sig önska utföra insamlingsarbete. Till att börja med fick var och en sökande anmäla, vilken trakt han ville arbeta i, och vilket belopp han för ändamålet gjorde anspråk på. Vanligen gällde det att samla i sin egen hemsocken, och under sådana förhållanden kunde beloppen göras ganska små. Styrelsen prutade också vanligen ner dem så mycket som möjligt. Detta sätt att samla visade sig emellertid vara mindre givande än man kunde önska. Dels fanns det för många anledningar till distraktion i arbetet för dem som vistades i sitt eget hem, dels var beloppen för små för att resp. samlare skulle känna fullt ansvar: för så litet borde man inte vänta så mycket arbete. Dessutom inträffar ofta en del motigheter i början för en ovan samlare, då det inte alltid är så lätt att finna de lämpligaste sagesmännen eller komma till rätta med dem. Resultaten blev därför ofta magra nog. Vi har därför övergått till ett annat tillvägagångssätt. I stället för att låta stipendiaterna själva välja arbetsplats, har vi organiserat häradsundersökningar, och början gjordes med Albo härad i Kristianstads län, Frosta härad i Malmöhus län och Listers härad i Blekinge. I dessa härad placerades de tillgängliga arbetskrafterna under ledning av en tränad samlare. En i varje härad hade i uppdrag att göra gårdsundersökningar, varvid alla gamla gårdar uppmätes, beskrives och fotograferas. Varje sådan gårdsundersökning ger sålunda såsom resultat en serie ritningar: grundplan, detaljritningar m. m., fotografier av detaljer, intressantare bohag och redskap och av gården i sin helhet från olika håll, samt beskrivning med alla de upplysningar som kan anskaffas om gården. Den som verkställer dessa

uppmätningar och beskrivningar, samlar dessutom alla slags upplysningar om den materiella kulturen överhuvud, men han hinner knappast med något annat. Han har en medhjälpare med sig till hjälp vid uppmättningsarbetet, vilken också kan hjälpa till med uppteckningsarbetet. Där dessa så finner någon lämplig sagesman rörande folkminnen och allmogeliv i gammal tid, sändes sedan någon av de andra deltagarna i expeditionen dit för att fråga ut och göra uppteckningar. Ledaren av en sådan häradsundersökning har i regel motorcykel, vilket dels gör det möjligt att stanna i samma huvudkvarter längre tider, dels kan han oftare besöka de samlare som är förlagda till andra orter inom häradet och transportera dem till nya platser, där det finns mera att göra. Denna anordning gör det också möjligt för expeditionsdeltagarna att ofta träffas för att meddela varandra sina rön och överlägga om vad som närmast måste utföras.

En sådan häradsundersökning kräver emellertid helt andra kostnader än det tidigare arbetssättet. Medan tidigare samlare ej kunde få mer än 50 à 100 kr. i månaden, och detta dock måste anses tämligen tillräckligt, då de bodde i sina hem, måste en deltagare i en häradsundersökning ha allra minst 150 kr. i månaden, och ett så lågt belopp kan ej ges till andra än rena nybörjare. Deltagarna kan nämligen under inga omständigheter bringa ner levnadskostnaderna under 90 kr. i månaden, vartill kommer resor och andra utgifter under tiden. Ofta måste deltagarna emellertid bo på gästgivargårdar, och då blir kostnaderna betydligt större. Vi har därför måst sätta månadsanslaget för nybörjare till 200 kr., och de mera övade får 300 à 350 kr. Även detta är ringa anslag om man betänker, att renskrivningskostnaderna för det material som under en månad samlas, skulle gå till nästan hela anslaget storlek om det utfördes av en renskrivningsbyrå. Dessutom måste deltagarna, särskilt ledarna, utföra omfattande förarbeten, idet de måste gå genom de samlingar som tidigare gjorts inom häradet, för att man skall kunna bedöma vad som först och främst behöver göras där, och var man bör börja sitt arbete. Dubbelarbete måste ju om möjligt undvikas, och mindre viktiga undersökningar måste sättas efter

det som är viktigare. För att kunna utföra så pass omfattande undersökningar sökte Stiftelsen ett anslag av lotterimedel å kr. 30,000 att för häradsundersökningar förbrukas under tre år. Ansökan bifölls såtillvida som Stiftelsen år 1927 erhöll 19,500 kr. för ändamålet. Dessa medel tillika med Stiftelsens ordinarie medel har räckt för en fullständig undersökning av de tre nyssnämnda häraderna, men dessutom har undersökningar påbörjats i flere andra härader, t. ex. i Vemmenhøgs härad, där vi haft verksam hjälp av häradets fornminnesförening, som dels ordnat en utmärkt utställning av allmogeföremål, som vi sattes i tillfälle att fullständigt fotografera och beskriva, dels understött vårt arbete med penningemedel; i Villands och i Färs härad; i ett par småländska härad, där vi samarbetar med Kronobergs läns hembygdsförbund; på Öland; samt på en del andra orter i Skåne, där vi ej gått fram efter häradssynpunkter utan dels utfört rekognosceringsarbeten, dels undersökt fiskelägena. Denna utvidgning av arbetet har möjliggjorts genom nya lotterimedelsanslag.

Den här antydda organisationen av insamlingsarbetet har visat sig ha många fördelar. Redan den omständigheten att samlarna har ett bestämt mål sig föresatt: att systematiskt undersöka ett helt härad socken för socken, ger dem en helt annan ambition och energi än om de blott skulle samla vad de händelsevis kunde få på en plats där de i alla fall vistas. Att de arbetar i samlad trupp, så att de ständigt har kontakt med varandra och tillfälle att se hur arbetet skrider framåt, verkar ytterligare eggande på arbetsenergien på samma gång som det ger företaget mera anseende och förtroende hos bygdens folk, vilket också är viktigt. Samlarna instrueras också att först och främst söka vinna sina sagesmäns förtroende och vänskap och ej blott söka utnyttja dem. Det gäller ju ej blott att få reda på traditionen, så att säga nummer för nummer, utan också att få reda på den roll traditionsbärarna spelar inom befolkningen, traditionens liv i bygden.

Ett sätt att göra expeditionens medlemmar mera förtroliga med befolkningen och denna mera förstående för expeditionens

syfte är att börja med att anordna en liten hembygdkurs med instruktion i allmogeforskning. Ofta visar sig folket misstroget mot främlingar som kommer och frågar om allt möjligt, och tror att de där frågorna görs blott för att sen göra sig lustig över folkets enfald. Karakteristiskt i detta hänseende är Eva Wigströms brev till landsmålsföreningarna med begäran att de skulle upphöra att ha nöjessamkväm med berättelser och visor på landsmål, ty folket som hon samlade folkminnen hos, hade fått höra rykten om saken och ansåg att man gjorde narr av bönderna, och de ville inte gärna berätta något för henne, emedan de trodde att hon ämnade använda sina uppteckningar på liknande sätt. En hembygdkurs av antydt slag bryter emellertid hastigt isen och gör folket lättillgängligt. En sådan kurs gör det också lättare att finna de rätta sagesmännen och kanske förvärva dem till stadigvarande meddelare åt arkivet.

Att få goda bygdemeddelare för arkivets räkning, till vilka man kan vända sig med frågor i kvistiga fall, är ovärderligt. Det är emellertid nödvändigt att välja dem med stor omsorg, och man gör klokast att ej antaga andra än sådana som man personligen känner och vet sig kunna fullt lita på. Det är nämligen ej ovanligt, att personer erbjuder sig att sända in folkminnesuppteckningar för att förtjäna en slant då och då, men ofta visar det sig, att de kritiklöst sänder in uppgifter som ej alls hämtats från traktens egen tradition utan ur böcker och tidningar. Detta gör de kanske ej i bedrägligt syfte, utan de tror, att vad de läst i tryck är just det allra pålitligaste, och tror sig sålunda ge just vad vi önskar få. Andra släpper sin egen fantasi lös och diktar ihop vad de sänder in. En skribent som sände oss en del uppteckningar skrev om en annan person från samma bygd att han ingenting kunde få tag i »ty han hade inte förmågan att av minsta antydningar sluta sig till hur det hade varit«. Den förmågan hade skribenten själv i så hög grad att allt som han hade sändt oss var absolut värdelösa fantasier. Lika värdelösa som den sortens personer är såsom meddelare, lika värdefulla är de riktiga traditionsbärarna om man kan få fatt på dem, och om de har förmågan att skriva ner vad de har att bjuda

på. För att de skall få klart för sig vad man vill ha behövs det emellertid oftast en ganska grundlig personlig instruktion. Då de gamla ofta är styva i fingrarna och mycket ovana att föra pennan, får man emellertid ofta nöja sig med att själv fråga ut dem och skriva upp vad de har att meddela. Vi lägger ej an på att få så stort antal bygdemeddelare som möjligt, utan blott ett så stort antal, som vi kan väl kontrollera. Tyngdepunkten i samlingsarbetet får sålunda ej läggas på bygdemeddelare utan på skolade krafter.

En sak får jag emellertid ej underlåta att beröra: arkivarbetet. Då Stiftelsen grundades avsattes såsom redan nämnts 1500 kr. att användas till arkivets vård och till materialier. Summan visade sig snart vara alldeles för liten. Efter blott ett par år gick mer än 1500 kr. åt till enbart materialier, men för arkivets ordnande, katalogisering och registrering fanns intet över, under det samlingarna hastigt växte. Situationen räddades genom ett anslag av lotterimedel på 5000 kr. samt genom senare lotterianslag. Det var därigenom möjligt att anskaffa nödiga skåp för samlingarnas ordning och förvaring, och nödig arbetskraft till deras katalogisering och registrering. Samlingarna är nu ordnade efter accessionsnummer, och på varje accessionsnummer kommer endast vad som upptecknats av samme samlare i en bestämd socken, vanligen efter en och samme meddelare. I accessionskatalogen går det tämligen raskt att finna vad som finns från en viss trakt samt i stora drag vad som finns av vissa större folkminnesgrupper. Fullständigt topografiskt register har uppgjorts, liksom fullständigt meddelareregister. Ett systematiskt register, som i hög grad kommer att underlätta arbetet är under utarbetande, men kräver ytterligare ett år innan det kan bli färdigt. Ett väsentligt hinder för arbetet på arkivet har vållats av den dåliga lokal vi hittills haft, ett långsmalt rum under en trappa, där det enda fönstret sitter fyra meter över golvet, och där tillräckligt utrymme för förvaringsskåp och arbetsplatser ej kunnat åstadkommas. Från och med höstterminen 1931 får vi emellertid bättre utrymme och därmed också på flere sätt bättre arbetsmöjligheter. Den nya lokalen skall delas med Lunds lands-

målsarkiv, vilket kanske kan ge anledning till slitningar, men vi hoppas att den skall medföra ett värdefullt samarbete.

Ännu har ej vår svenska folkminnesfråga funnit sin definitiva lösning, men vi ser på framtiden med förtröstan om allt bättre arbetsmöjligheter.

C. W. von Sydow.

OVERSIGT OVER TOPOGRAFISK LITTERATUR. 1930.

Det hævdedes i forrige års oversigt, at tidsskrifternes indhold oftest må betragtes som skitser og detailundersøgelser, der senere kan komme mere omfattende arbejder tilgode, medens det i bogform udkomme for det meste er fuldt færdige topografiske arbejder. Imidlertid må det ikke glemmes, at de sidste også kan blive af værdi for senere forskere, der behandler specielle emner, men for hvem kun ganske få og spredte oplysninger har værdi. Af den grund er *kildehenvisninger og udførlige registre* af den største vigtighed, ja egentlig kronen på hele arbejdet.

De fleste årsbogsredaktioner er heldigvis kommet ind på at lade disse tekniske hjælpemidler udarbejde til de afsluttede bind, men endnu er der flere, der ikke synes at have opfattet betydningen heraf. Det må stå såvel redaktionerne som forfatterne af topografiske bøger klart, at der langt hellere må slås lidt af på enkelte dele af teksten, end at arbejdets totalværdi bliver ringere, fordi man ikke formår at orientere sig i det udgivne og finde frem til det, der har særlig værdi for den enkelte læser, som skulde høste nytte og erfaring af det udførte arbejde.

Det er glædeligt at se, at flere årsbogsredaktioner ikke mere nøjes med de tilfældigt indkomne bidrag, men stiller sig selv og deres mere eller mindre tilfældige medarbejdere virkelige redaktionsopgaver. I denne retning er Ribe amt i øjeblikket i spidsen og godt på vej til at udvikle en systematik, som nok skal bære frugt. Resultatet af den i 1929 stillede opgave til løsning af hedeopdyrknings historie har allerede nu båret frugt og synes desuden at sætte sig spor i andre amter, og hertil kommer, at man i år har formået en kyndig mand til at give en oversigt over de vigtigste af de kilder til amtets historie, der findes i landsarkivet i Jylland, foruden at der bringes et supplement til de trykte kilder